

Wally Kizewski, vrijheidsstrijder uit het vergeetboek

Door: Roelie Lubbers-Hilbrands
september 2020

Waclaw Leonard Kizewski werd geboren op 19 mei 1925 in Liniewko. Zijn ouders hadden een boerderij. Vader was oorlogsinvalidie die zijn verwondingen had opgelopen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Wally was de oudste in het gezin dat uiteindelijk elf kinderen telde, vijf jongens en zes meisjes. Hij leerde zijn jongste twee zusjes pas jaren na hun geboorte kennen.

Wally op 19-jarige leeftijd

Het gezin Kizewski woonde in Freie Stadt Danzig. In Horniki Górne, een klein plaatsje zo'n 40 km verwijderd van Danzig (nu Gdansk). Danzig was al vroeg een bolwerk van nationaalsocialisme. In 1936 kregen de nazi's het hele bestuur in handen, waarna in augustus 1939 de hereniging met Duitsland werd ingezet met militaire provocaties. De stad werd ingelijfd bij het Derde Rijk. Alhoewel ze in het dorpje Horniki Pools spraken, leerden de kinderen Duits op school. Ze mochten hun eigen taal niet meer spreken. Alle Polen, van klein tot groot, moesten met een wit-rode P op de borst lopen. Net als de Joden die een ster moesten dragen. Ze werden bespot, vernederd en mishandeld. Kleine kinderen met blond haar en blauwe ogen werden bij hun ouders weggehaald, 'gekeurd' en 'geschonken' aan de Duitsers. In Polen wachtten veel moeders jarenlang tevergeefs op de terugkomst van hun kind.

Het Duitse leger in

Wally werkte bij een Duitse boer op de grens tussen Polen en Duitsland toen hij als 17-jarige jongen in 1942 voor de keuze kwam te staan om soldaat te worden in het Duitse leger of om te vechten tegen de Russen en te worden verbannen naar een werkkamp. Er was eigenlijk maar één

optie op die bewuste dag dat de Duitsers hem oppakten. Dat was het Duitse leger in want dat gaf immers de meeste kans op overleven...

Er was eigenlijk maar één optie op die bewuste dag dat de Duitsers hem oppakten

Overstap naar de geallieerden

Wally ging vechten voor de Duitsers. Hij werd naar het front in Italië gezonden. Tijdens een invasie aldaar zag hij kans met nog een aantal jonge Poolse soldaten over te lopen naar de geallieerden. Met de geallieerden vertrok hij naar Schotland en vervolgens naar Engeland, waar hij een elf maanden durende opleiding volgde. Hij werd ingedeeld bij de verkenners van de eerste pantser brigade van het Poolse leger. Het was geen gemakkelijke tijd. De Engelsen waren niet altijd zo lief. De Polen mochten niet naar dansavonden van Engelse soldaten. 'Only English permitted, no Polands' stond er op de deur. Vaak kwamen ze er toch wel in. De Engelse meisjes hielden meer van Poolse soldaten.

Het was de bedoeling dat ze via Rusland Polen zouden bevrijden. De Poolse legerstaf had de plannen kant en klaar. De Engelse regering wilde echter per se de invasie vanuit het westen. Toen de Poolse legertop omkwam bij een vliegtuigongeluk bij Gibraltar kregen de Engelsen hun zin.

Invasie van Europa

In augustus 1944 landden ze in Frankrijk. Wally slaagde erin met de Eerste Poolse Pantserdivisie onder leiding van divisiecommandant Generaal Stanislaw Maczek via Normandië Frankrijk te bevrijden. Daardoor konden de Russen oprukken naar Polen en het vervolgens bezetten. Nadat ze Frankrijk hadden bevrijd, volgden België en het Zuiden van Nederland. Ze overwinterden in Breda.

Bevrijding van Emmen

Het succesvolle leger trok verder door Nederland en liet zich ook in Drenthe niet uit het veld slaan. In de vroege ochtend van 10 april 1945 bereikten ze Emmen en omgeving. Er werd van alle kanten een spervuur gelegd op de Duitse stellingen en onder dit dekkingsvuur gingen de mannen van het 9de bataljon dragonders van de Eerste Poolse

Pantserdivisie tot een stormaanval over. De bevrijding van Emmen was een feit geworden. Overal werd feest gevierd, er was een menigte van vlaggende en zingende mensen op de been. Ze waren wild van vreugde.

Wally was, als lid van de verkenningstroepen, één van die dappere bevrijders van Emmen. Veel Poolse soldaten vochten voor onze vrijheid tegen de Duitse onderdrukking.

Overal werd feest gevierd, er was een menigte van vlaggende en zingende mensen op de been

Het leger zette z'n kamp op in Weerdinge, dichtbij Emmen. Daar ontmoette Wally zijn toekomstige vrouw. Volgens hem was het 'liefde op het eerste gezicht'. Zij had gehoord dat er bevrijders waren in Weerdinge en is daar vanuit haar woonplaats Valthe met vriendinnen naar toe gefietst. De Poolse soldaten konden het met de Drentse meisjes goed vinden. Wally bracht zijn meisje 's avonds laat naar huis.

Doortocht

De dappere soldaten waren maar kort het middelpunt van de feestvreugde. Generaal Maczek had haast. In snel tempo ging het de volgende dag voort in de richting van Ter Apel om uiteindelijk in de Duitse kustplaats Wilhelmshaven uit te komen.

Voor uw, en onze vrijheid

De Polen vochten onder de leuze 'Voor uw en onze vrijheid' en hebben veel, zeer veel bijgedragen aan de vrijheid van anderen, zonder deze helaas voor zichzelf te krijgen. Want op de dag van de wapenstilstand met Duitsland, op de bevrijdingsdag van de Westerse wereld, werd de Poolse soldaat ter beloning van zijn offers, veroordeeld tot een zwervend leven.

Het was afgelopen met de strijd, de geallieerde soldaten gingen naar huis, maar niet de Polen..... De Koude Oorlog begon. Generaal Maczek heeft eens gezegd: "They liberated occupied countries, but they died for Poland."

De familie Kizewsky zat gedurende de oorlog dik vier jaar in onzekerheid over hun zoon die was vermist. De brieven die Wally schreef aan zijn vader en moeder waren nooit aangekomen.

Hij had gehoord dat, als je terugging naar Polen, je dan gevangen werd gezet en naar een gevangenkamp in Siberië werd overgebracht

Communistisch Polen

De Poolse soldaten hoopten dat ze na de bevrijding op een goed moment weer eens naar huis konden, hun ouders weer zien, door de beukenbossen bij hun boerderij zouden zwerven. Maar steeds was er nieuw uitstel. Duitsland werd bezet en uiteindelijk werd duidelijk dat zij in eigen land, onder het nieuwe communistische regime, niets meer te zoeken hadden. Polen hoorde bij de Russische invloedssfeer en dat moest zo blijven. Wie in een Westers leger had gediend – en zo zagen de Russen de Eerste Poolse Pansterdivisie – was er niet welkom. Zij werden beschouwd als verraders. De Poolse soldaten konden niet naar huis en moesten zelf maar uitzoeken waar hun toekomst lag.

Wie niet terugging, raakte de Poolse nationaliteit kwijt. Velen kozen ervoor in Nederland te blijven met als gevolg dat ze hun geboortedorp en familie nooit meer of pas vele jaren later terug zouden zien...

Bezettingsleger

Zo ook Wally. De toen 19-jarige Poolse strijder kon niet terug naar zijn geliefde vaderland. Daar waren volgens zijn zeggen de communisten aan de macht en Wally was het niet met ze eens. Hij had gehoord dat, als je terugging naar Polen, je dan gevangen werd gezet en naar een gevangenkamp in Siberië werd overgebracht.

Na de oorlog bleef Wally militair in het bezettingsleger om Duitse gebieden bezet te

houden. Hij was gestationeerd in Lingen in Duitsland. Tijdens verlof zocht hij zijn meisje in Valthe op. Het was niet eenvoudig haar terug te vinden. Wally had de naam en het adres van de schone die hij in Weerdinge had leren kennen wel genoteerd, maar fonetisch, op z'n Pools.

Hij bleef zijn meisje zien. Meerdere Drentse meisjes kwamen in de gespierde armen van een bevrijder terecht. Negen van deze oud-strijders hebben na de capitulatie van de Duitse legers Emmen als hun woonplaats gekozen en vonden daar opnieuw levensgeluk na zoveel spannende jaren. In de oude lantschap Drenthe kwamen opeens vreemde achternamen voor, eindigend op ...ski.

In heel Nederland zijn na de oorlog ruim 4500 Polen gebleven.

Man en vader

Wally en zijn meisje trouwden vrij vlot na de oorlog, in oktober 1945. Was het uit liefde? Was het een toevlucht naar een nieuw en veilig bestaan?

Op 20 september 1946 werd hun zoon Ben Kizewski geboren. Later volgden nog een zoon en een dochter.

Vlak nadat Ben was geboren, zwaaide Wally in december 1946 af uit militaire dienst en bleven ze in de omgeving van Emmen wonen. De oorlog was voorbij. Hij had het er levend vanaf gebracht en zelfs vijf onderscheidingen ontvangen. Het feest van het vrij zijn duurde echter maar kort.

De onderscheidingen van Wally Kizewski

De eerste jaren in Nederland waren moeilijk voor hem. Hij moest een verblijfsvergunning regelen, werk en onderdak zoeken. Begin 1947 zat hij een tijdje zonder werk en geld. Als je toen geen werk had, kreeg je ook geen geld. Een sociale uitkering bestond niet. De kost verdiende hij daarna met riet schudden in de Noordoostpolder.

Wally kreeg uiteindelijk een baan bij de Enka fabriek in Emmen en bouwde een bestaan op, een 'thuis' en leerde snel de taal. Hij werd de Groninger Pool genoemd omdat hij zo goed het 'veen Drents' sprak dat op Gronings lijkt, maar ook Nederlands leerde hij vlot.

Al die jaren las hij nog wekelijks Poolse kranten en verlangde hij naar huis, naar zijn broertjes en zusjes, naar zijn vader en moeder

Verscheurd

Wally praatte nooit over de oorlog. De oorlog had zijn jeugd kapot gemaakt, had hem verscheurd. Naar Polen kon hij niet. Van de geallieerden moest hij niets hebben. Hij wilde ook niet gelijk Nederlander worden omdat hij dan in militaire dienst moest en als soldaat naar Nederlands-Indië zou worden uitgezonden. Het duurde nog vijf jaar voordat hij in 1951 de Nederlandse nationaliteit aannam. Dat hield in dat hij gekeurd werd en alsnog militaire dienstplicht moest doen. Ze vroegen hem voor vijf jaar te tekenen als beroepsmilitair maar dat heeft hij geweigerd. Later had hij daar wel spijt van. Met zijn vijf onderscheidingen had hij een goede rang kunnen versieren, vast geld kunnen verdienen en een goed pensioen.

Al die jaren las hij nog wekelijks Poolse kranten en verlangde hij naar huis, naar zijn broertjes en zusjes, naar zijn vader en moeder. Maar zijn vader zou hij nooit weer zien...

In 1955 kwam er, na herhaalde pogingen, voor het eerst een brief uit Polen, een brief van thuis. Daarin stond vermeld dat de familie het goed maakte, maar dat zijn vader inmiddels was

overleden. En of dat nog niet genoeg was, kwam ook nog eens het bericht dat een jonger broertje was verongelukt. Hij had een projectiel gevonden dat hem al spelende het leven had gekost.

Voor het eerst terug

Ruim 14 jaar nadat hij zijn geboortedorp had verlaten, ging Wally terug. Het was inmiddels 1956, Wally beschikte over een Nederlandse paspoort, zijn oudste zoon Ben was negen jaar. Ben kan zich de reis nog herinneren als de dag van gisteren. Ze reisden met de stoomtrein. Twee dagen en twee nachten was het gezin Kizewski onderweg om de circa 1000 km te overbruggen. In augustus vertrokken ze. Ben mocht enkele weken langer vrij van school en vierde zijn tiende verjaardag in Polen. Daar was geen stroom, geen licht en ze sliepen in het hooi. Voor de kinderen was het een waar avontuur.

Voor Wally was het een zeer emotioneel weerzien. Voor het eerst sinds jaren zag hij zijn moeder terug. Zijn moeder, die veel heeft moeten doormaken. Wally kon geen woord uitbrengen toen hij tegenover haar stond. Pas toen ze 'kom maar binnen' zei, was het over. Was alles weer goed.

Wally kon geen woord uitbrengen, pas toen ze 'kom maar binnen' zei, was het over

Tussen twee werelden

Het gezin ging daarna vrijwel jaarlijks terug naar Polen. De kinderen leerden zelfs Poolse woorden. Wally voelde zich nog steeds verscheurd. Als hij in Nederland was, miste hij Polen en als hij in Polen was, miste hij Nederland. Wat kon hij genieten van het Poolse volkslied dat jaarlijks op 10 april werd gespeeld door de Emmense muziekvereniging Laus Deo tijdens de herdenking bij het Poolse monument.

Sparen deed hij zijn hele leven. Hij wilde immers naar 'huis', het verlangen bleef. Dat zorgde, tezamen met de niet verwerkte oorlogservaringen, met regelmaat voor spanningen in huize Kizewski. De oorlog liet diepe wonden na.

Wally op latere leeftijd

Voorgoed terug

Toch hield het huwelijk 54 jaar stand. Op zijn 73-ste is Wally uiteindelijk gescheiden en terug gegaan naar zijn vaderland, naar Polen, naar zijn andere familie. Daar vond hij zijn rust. De liefde en het verlangen naar zijn geboortegrond bleek sterk. Hij leefde er nog zestien jaar. Naar Nederland ging hij alleen nog voor familiebezoek. De laatste vijf jaren van zijn leven heeft zijn zus hem in Polen intensief verzorgd. Wally overleed in 2014 op 89-

Nog eeuwen later zullen nakomelingen van de soldaten van de Eerste Poolse Pantser Divisie door hun achternamen worden geconfronteerd met wat er in 1945 is gebeurd

jarige leeftijd. Niet voor niets in zijn vaderland, want diep in zijn hart is hij altijd Pool gebleven.

Generatie op generatie

Zijn nazaten leven voort in Drenthe. Nog eeuwen later zullen nakomelingen van de soldaten van de Eerste Poolse Pantser Divisie door hun, voor Drenthe vreemde, achternamen worden geconfronteerd met wat er in 1945 is gebeurd, generatie op generatie. Het verhaal van de helden die hebben gevochten voor onze vrijheid kan niet vaak genoeg worden verteld.

Moeilijke keuzes

Wally maakte de vele moeilijke keuzes in zijn leven vanuit zijn innerlijke gevoel. Hij kon alleen zichzelf vertrouwen. Wel of niet in dienst gaan van het Duitse leger, wel of niet overstappen naar de geallieerden, wel of niet gelijk na de oorlog in Nederland blijven. Allemaal keuzes in een tijdsbeeld van toen, sterk situationeel en tijdgebonden, achteraf vaak moeilijk te begrijpen. Uiteindelijk maakte hij de keuze om terug te gaan naar zijn Polen, daar waar hij in 1925 werd geboren... en in 2014 overleed.

Uiteindelijk maakte hij de keuze om terug te gaan naar zijn Polen, daar waar hij in 1925 werd geboren... en in 2014 overleed

In een interview in de Emmer Courant in 1986 vertelde Wally: "Als ik mijn leven over moest doen, zou ik weer vechten. Vechten voor de vrijheid, vechten voor jezelf en je gezin. Dat gaat vanzelf. Het Poolse volk is strijdvaardig. Solidariteit in Polen is ook niet verdwenen. De communistische regering moest wel ingrijpen toen de KOR, een groep intellectuelen (Komitet Obrony Robotników, het Comité ter Verdediging van Arbeiders, red.), Solidariteit voor hun karretje spanden. Dat laat Rusland natuurlijk nooit toe. Maar het Poolse volk gaat door met de strijd. Het leven daar is niet te vergelijken met

hier. Als je hier geld hebt, kun je alles kopen, maar als je in Polen geld hebt, kun je nog niet alles kopen. Om te blijven vechten heb je echter wel stimulans nodig. Weten waar je het voor doet. De verkiezing van een Poolse kardinaal tot Paus gaf de Polen weer zo'n stimulans, een bevestiging. Dat heeft ieder mens nodig, maar dat heb ik in Nederland weleens gemist, zeg maar gerust nooit gehad. Vluchtelingen worden hier met open armen ontvangen, en terecht, maar mogen vrijheidsstrijders dan niet op een beetje sympathie rekenen? Vergeet het maar. Vorig jaar tijdens de herdenking van het 40 jaar bevrijd zijn, werd ook in Emmen niets georganiseerd voor ons. Ook in mijn eigen buurt niet. Ik had de Poolse vlag wapperen op het bevrijdingsfeest. Ik had op een kleine attentie gehoopt, een sympathiek gebaar. Helaas. Alleen tijdens de bevrijdingsdagen werden we als redders en overwinnaars gehuldigd. Maar winnaars zijn we al lang niet meer...."

Pools Monument

Zijn woorden in de krant bleven niet onopgemerkt. Voor de Poolse bevrijders werd een paar jaar later,

op 10 april 1988, in Emmen een monument opgericht. Het oorspronkelijke monument stond in de voortuin van hotel 'Bos en Zon', het hotel waar een deel van het leger verbleef tijdens die spannende dagen in april 1945. Vervolgens is het monument verplaatst naar het Gen. Maczekplantsoen. Omdat de jaarlijkse herdenking werd verstoord door het bus- en treinverkeer, is in 2006 besloten het monument, voorzien van een nieuw bijschrift, te verplaatsen naar de huidige locatie aan de Noordbargerstraat. Op deze locatie heeft op 10 april 1945 een felle strijd gewoed tussen de Duitse bezetter en de Poolse troepen.

Het 'Pools monument' in Emmen is een zwerfkei, geplaatst op een voetstuk van veldkeien. Op het voetstuk is een zwart gedenkplaatje aangebracht. De tekst op de gedenkplaat luidt:
'10 april 1945 – 1e Poolse Pantserdivisie
Emmen dankt de Poolse bevrijders'

Daar was Wally er één van.

